

Ina Borstrøm
Dorthe Klint Petersen

Læseevaluering

på begyndertrinnet

Indhold

Indledning	4
Hvordan skal læseevalueringen gennemføres?	5
Forudsætninger for læsning og stavning	6
Bogstavkendskab	7
Fonologisk opmærksomhed	7
Ordkendskab	8
Viden om skriftsprog	8
Læsning og stavning af enkeltord	9
Læsning og stavning af rigtige ord	9
Læsning og stavning af nye ord	10
Læsning og skrivning af sammenhængende tekst	11
Oversigt over materialerne	12
Beskrivelse af materialerne	13
Store bogstaver	14
Alle bogstaver	15
Vokaler	16
Konsonanter	17
Forlyd og rimdel	18
Find billedet	19
Ordlæs	20
Orddiktat	21
Idas ord	22
Dinodiktat	23
Sætningslæs	24
Sætningsdiktat	25
Beskrivelse af materialerne til den individuelle afdækning	27
Bogstavbenævnelse	28
Fonologisk analyse	29
Højtlesning af rigtige ord	30
Højtlesning af nye ord	31
Fejlanalyse af Orddiktat	32
Fejlanalyse af Dinodiktat	34
Fejlanalyse af Sætningsdiktat	36
Forslag til undervisningsaktiviteter	40
Forudsætninger for læsning og stavning	41
Læsning og stavning af enkeltord	54
Læsning og skrivning af sammenhængende tekst	57

Eksempler på evaluering af klassens resultater	63
Sproglige forudsætninger ved skolestart (start a og start b)	63
Forudsætninger for læsning og stavning (O.a og O.b)	67
Læsning og stavning af enkeltord (1.a og 1.b)	71
Læsning og stavning af sammenhængende tekst (2.a og 2.b)	75
Eksempler på evaluering af elevens resultater	79
Sproglige forudsætninger ved skolestart (Martin og Julie)	79
Forudsætninger for læsning og stavning (Anna og Yosef)	83
Læsning og stavning af enkeltord (Katrine og Kaja)	87
Læsning og stavning af enkeltord (Oskar og Amalie)	91
Instruktioner	97
Store bogstaver	97
Alle bogstaver	99
Vokaler	102
Konsonanter	104
Forlyd og rimdel	106
Find billedet	109
Ordlæs	113
Orddiktat	114
Idas ord	116
Dinodiktat	118
Sætningslæs	120
Sætningsdiktat	121
Instruktioner til de individuelle materialer	123
Bogstavbenævnelse	123
Fonologisk analyse	124
Højtlesning af rigtige ord	129
Højtlesning af nye ord	130
Skemaer til evaluering af klassens resultater	131
Sproglige forudsætninger ved skolestart	132
Forudsætninger for læsning og stavning	133
Læsning og stavning af enkeltord	134
Læsning og stavning af sammenhængende tekst	135
Skemaer til evaluering af elevens resultater	136
Sproglige forudsætninger ved skolestart	137
Forudsætninger for læsning og stavning	138
Læsning og stavning af enkeltord	139
Læsning og stavning af sammenhængende tekst	140
Scoreark til den supplerende afdækning	141
Bogstavbenævnelse	142
Fonologisk analyse	143
Højtlesning af rigtige ord	144
Højtlesning af nye ord	145
Sætningsdiktat	146

Indledning

Børn møder skolen med forskellige skriftsprogserfaringer, færdigheder og forventninger, og som underviser har man brug for at vide, hvad eleverne kan (og ikke kan), og hvordan de udvikler deres viden om skriftsproget i løbet af begyndertrinnet. På den måde kan alle børn hjælpes godt på vej ind i læselivet, hvor alle skridt – små og store – har betydning for læse- og staveudviklingen.

Allerede i løbet af børnehaveklassen kan man gøre en hel del for at øge elevernes opmærksomhed mod skriftsproget og forberede dem på den egentlige læseindlæring i 1. klasse. Eleverne arbejder med fonologisk opmærksomhed, de præsenteres for bogstaverne, og de legeskriver til deres tegninger og legelæser forskellige billedbøger med et velkendt indhold. Når man tilrettelægger danskundervisningen i 1. klasse, har man således brug for at vide, hvor langt det enkelte barn er kommet i udviklingen af de vigtigste forudsætninger for læsning. På samme måde må man løbende observere og evaluere elevernes læse- og staveudvikling gennem hele begyndertrinnet, hvis man som underviser vil sikre sig, at alle elever tilegner sig de basale elementer i læsning og stavning, selvom den fælles undervisning måske ikke længere fokuserer på netop disse elementer.

Med *Læseevaluering på begyndertrinnet* kan man vurdere elevernes forudsætninger for at tage fra i den undervisning, man har planlagt, og man kan løbende vurdere, hvor meget eleverne har tilegnet sig af det, der er blevet undervist i. Evalueringen skal således bruges som et pædagogisk redskab i forlængelse af den øvrige undervisning og bidrage til, at børn med risiko for læsevanskeligheder bliver opdaget i tide og får tilbudt en undervisning, der passer til deres forudsætninger.

Læseevaluering på begyndertrinnet giver underviseren et pædagogisk redskab til at iagttage elevernes færdigheder på områder, som har vist sig at have stor betydning for en god læseudvikling. Materialet indeholder opgaver, der vurderer elevernes sproglige parathed. Det gælder både elevernes ordkendskab, deres evne til at bearbejde sproglyde og deres kendskab til bogstaverne. Desuden indeholder materialet forskellige opgaver, der vurderer elevernes evne til at læse og skrive udvalgte enkeltord og korte sætninger.

Opgaverne er udarbejdet, så det er muligt at følge elevernes læse- og staveudvikling gennem begyndertrinnet. Undervisningen i børnehaveklassen og i 2. klasse er meget forskellig. Derfor er det også naturligt at evaluere udviklingen af forskellige delfærdigheder på de pågældende klassetrin. Men evalueringsmaterialet kan også bruges til at tænke baglæns. Hvis en elev i 1. klasse fx har svært ved at læse og skrive små, lydrette ord, går man tilbage i årsagskæden for at undersøge, om elevens fonologiske forudsætninger er tilstrækkelige. På den måde er materialet et pædagogisk redskab i forbindelse med tilpasning af undervisningsopgaver til elever på samme klassetrin med helt forskellige forudsætninger og færdigheder.

Hvordan skal læseevalueringen gennemføres?

Læseevaluering på begyndertrinnet er udarbejdet til hele klasser eller større grupper. Hvis der er mulighed for at opdele klassen eller for at have to undervisere i klassen, når evalueringen foretages, så er det naturligvis at foretrække.

Eleverne bør som udgangspunkt sidde, som de plejer, men det kan i visse tilfælde være nødvendigt at foretage mindre justringer, så eleverne ikke så let kan kigge efter hinanden. Hvis der hænger bogstaver i klasselokalet, bør disse bogstaver fjernes eller tildækkes. Hvis eleverne undrer sig over, at bogstaverne er gemt væk, bør underviseren give eleverne en god og grundig forklaring på, at disse opgaver skal vise, hvad eleverne kan helt på egen hånd (som hvis de sad på en øde ø). Det kan således ikke undgås, at eleverne vil opfatte evalueringen anderledes end den daglige undervisning. Undervisningen kan tilrettelægges, så alle elever kan løse de fleste opgaver, men med evalueringsopgaverne forholder det sig anderledes. Selve hensigten med disse opgaver er at afdække eventuelle problemområder hos det enkelte barn, og dermed vil bestemte opgavetyper overstige enkelte elevers forudsætninger. For ikke at give eleverne en unødigt nederlagsfølelse er det nødvendigt at opmuntre de elever, der kæmper hårdest med opgaverne, og fx minde dem om, at det er tilladt at gætte, så de kan gøre sig klar til næste delopgave. Derimod bør underviseren ikke give konkret hjælp til at løse bestemte opgaver, for så falder selve grundlaget for den objektive evaluering på gulvet. Af samme årsag bør alle tidsgrænser overholdes i løbet af afdækningen.

Børn på begyndertrinnet kan have svært ved at forholde sig til de arbejdsformer, der anvendes i et evalueringsmateriale. Derfor er materialerne i *Læseevaluering på begyndertrinnet* afprøvet på ganske store grupper af børn på begyndertrinnet. Afprøvningerne har vist, at det overhovedet kan lade sig gøre at gennemføre evalueringen efter anvisningerne. Derudover tegner resultaterne af afprøvningerne et ganske klart billede af, hvad elever almindeligvis kan på et bestemt tidspunkt i løbet af begyndertrinnet, og endelig har afprøvningerne vist, hvor det kan være relevant at sætte en 'bekymringsgrænse'. Børn, der klarer opgaverne i evalueringsmaterialet meget dårligere end deres jævnaldrende kammerater, vil ofte have så svært ved at komme i gang med den ønskede læse- og staveudvikling, at de har behov for mere arbejde med de mest grundlæggende færdigheder.

Hvis en elev opnår utilstrækkelige resultater, bør man først og fremmest spørge sig selv, om der kan være andre åbenlyse forklaringer på elevens besvarelse. Alligevel bør man ikke bare slå et dårligt resultat hen og sige, at det sikkert havde set helt anderledes ud, hvis eleven havde været mere koncentreret om opgaven. Sådant en formodning bør undersøges, og derfor bør et påfaldende resultat altid føre til en ny (individuel) evaluering af de samme færdigheder for at mindske risikoen for fejlfortolkninger.

Den individuelle afdækning skal klargøre, om eleven kan fokusere på opgaverne i roligere omgivelser og nu kan løse opgaverne på et acceptabelt niveau, eller om eleven stadig har svært ved at honorere de krav, som opgaverne stiller.

Forudsætninger for læsning og stavning

Der har i de senere år været fokus på den første læseindlæring og dermed også på den tidlige indsats over for læsevanskeligheder. Tidlig indsats over for læsevanskeligheder bygger på en sikker viden om, hvilke færdigheder der er kritiske i forbindelse med den første læse- og staveudvikling. Denne viden er omsat til systematiske erfaringer med, hvordan disse færdigheder kan optrænes som et led i den læse- og skriveforberedende undervisning.

Med en sikker viden om de nødvendige forudsætninger for læsning er det allerede i løbet af børnehaveklassen muligt at identificere de børn, der risikerer at få sværere ved at lære at læse end deres jævnaldrende kammerater. Kun en målrettet indsats før den formelle læsestart i 1. klasse vil give børn med utilstrækkelige sproglige forudsætninger mulighed for at udvikle deres skriftsproglige færdigheder i samme takt som deres jævnaldrende kammerater.

Hvis eleverne skal gøres læseparate, må man først og fremmest gøre sig klart, hvad eleverne helt præcist skal væreparate til. Det er meget almindeligt at beskrive den mest basale læsefærdighed som et produkt af to komponenter, afkodning og forståelse. Afkodning betegner den mekaniske ordgenkendelse (hvad står der?), forståelsen betegner elevens sproglige færdigheder (hvad betyder det?), og begge komponenter skal være til stede, før læsningen fungerer optimalt. En god begynderlæser er en elev, der afkoder flydende og fejlfrit, og som samtidig forstår ordenes betydning både isoleret og i tekstens sammenhæng.

Læsning = Afkodning x Forståelse

Når læsning kan opdeles i afkodning og forståelse, må afdækningen af elevernes forudsætninger også omhandle de væsentligste forudsætninger for hvert af de to komponenter i begynderlæsning:

Læsning	=	Afkodning	x	Forståelse
		Bogstavkendskab		Ordkendskab
		Fonologisk opmærksomhed		Viden om skriftsprog

Som det fremgår af figuren ovenfor, understøtter fonologisk opmærksomhed og bogstavkendskab den senere afkodning. På samme måde forudsætter en god læseforståelse, at eleven har en alderssvarende sproglig kompetence og et bredt kendskab til de særlige spilleregler i bøgernes verden.

Bogstavkendskab

Børns viden om ord og bogstaver betyder meget for deres læseparathed. Faktisk er bogstavkendskab den færdighed, der bedst forudsiger, hvem der kommer godt i gang med den første læseudvikling, og hvem der får knap så nem en læsestart. Bare ved at undersøge, hvor mange bogstaver eleverne kender i børnehaveklassen, får man lige så meget viden om børnenes læseudvikling som ved andre og mere tidskrævende iagttagelser. Derfor er det en god idé at holde øje med børnenes udvikling af bogstavkendskab. I begyndelsen af børnehaveklassen er det interessant at vurdere, om de kender de almindeligste bogstaver, og om de fx forstår at skelne mellem tal og bogstaver. I slutningen af børnehaveklassen og i løbet af 1. klasse vil det i højere grad være nødvendigt med en fuld afdækning af elevernes bogstavkendskab med særlig fokus på udviklingen af elevernes kendskab til de små bogstaver.

Læseevaluering på begyndertrinnnet indeholder to forskellige bogstavprøver:

- *Store bogstaver.* En bogstavprøve med 14 store bogstaver (begyndelsen af børnehaveklassen)
- *Alle bogstaver.* En bogstavprøve med alle de små bogstaver (børnehaveklasse og 1. klasse)

Fonologisk opmærksomhed

Fonologisk opmærksomhed er endnu en væsentlig faktor, hvis man skal forudsige eleverne læseudvikling, og det pædagogiske arbejde med fonologisk opmærksomhed betragtes som det bedste våben i kampen mod begyndende læse- og stavevan-skeligheder.

En elev, der er fonologisk opmærksom, kan opfatte de dele af talestrømmen, som er mindre end et ord, og eleven kan udskille begyndelseslyde og slutlyde i forskellige ord. Sikkert bogstavkendskab og en god fonologisk opmærksomhed giver eleven de nødvendige forudsætninger for at sætte bogstavernes lyde sammen til små ord i den første læseundervisning. Omvendt vil en elev med ringe fonologisk opmærksomhed ved skolestart have brug for ekstra opmærksomhed i de læseforberedende aktiviteter med et systematisk lydligt arbejde som det væsentlige element.

Derfor er det en god idé at holde øje med børnenes fonologiske udvikling. I første omgang er det interessant at afdække, om eleverne kan isolere den første lyd i ord, og dernæst må man afdække, om eleverne kan foretage en sikker fonologisk syntese.

Læseevaluering på begyndertrinnnet indeholder tre forskellige fonologiske prøver:

- *Vokaler.* En fonologisk prøve med 10 vokalopgaver (begyndelsen af børnehaveklassen)
- *Konsonanter.* En fonologisk prøve med 10 konsonantopgaver (børnehaveklasse og 1. klasse)
- *Forlyd og rimdel.* En fonologisk prøve med 15 fonologiske synteseopgaver (børnehaveklasse og 1. klasse)

Ordkendskab

Næst efter bogstavkendskab og fonologisk opmærksomhed er elevernes ordforråd den bedste indikator for deres forudsætninger for en normal læseudvikling. Når man alligevel har fokuseret mest på bogstavkendskab og fonologisk opmærksomhed i den tidlige indsats over for læsevanskeligheder, så skyldes det, at store dele af læseforskningen netop har koncentreret sig om børn, der var i risiko for at få læsevanskeligheder på trods af et normalt ordforråd (ordblinde børn). Det står imidlertid klart, at både danske børn med sproglige vanskeligheder og børn med en anden sproglig baggrund end dansk har større risiko for at få læsevanskeligheder end deres jævnaldrende kammerater, og at deres vanskeligheder ikke skyldes afkodningsproblemer alene. Gruppen af elever med en anden sproglig baggrund end dansk er forøget i de seneste år, og derfor er det af stadig større betydning at inddrage en vurdering af elevernes ordkendskab som en del af den indledende afdækning af elevernes læseparathed.

Læseevaluering på begyndertrinnet indeholder en ordkendskabsprøve:

- *Find billedet*. En ordkendskabsprøve med 30 billedopgaver (børnehaveklasse eller 1. klasse)

Viden om skriftsprog

Generelt er der en overraskende lille sammenhæng mellem oplæsning i hjemmet og elevernes senere læseudvikling. Oplæsning i hjemmet har kun lille betydning for elevens evne til at lære at læse på egen hånd, men oplæsning kan styrke elevernes glæde ved bøger på længere sigt og dermed også deres motivation for at læse mere i de ældste klasser. Der er imidlertid en stor elevgruppe, der ikke er omgivet af så mange tekster i deres hverdag, som man kunne ønske sig, fordi deres forældre ikke er i stand til at læse højt (på dansk). Disse elever bør have mulighed for at lytte til oplæsning af danske børnebøger, fx på bånd, da højtlesning rummer en naturlig mulighed for at styrke elevens ordforråd og begrebsverden.

Læseevaluering på begyndertrinnet indeholder ingen formel afdækning af elevernes viden om skriftsprog; men vi opfordrer til en massiv dansk- og skriftsproglig påvirkning på begyndertrinnet.

En god læse- og stavefærdighed opnås ikke gennem styrkelse af de sproglige forudsætninger alene. Det kræver også en masse læse- og stavetræning, og da lysten driver værket, er det en vigtig pædagogisk opgave at føre alle elever på begyndertrinnet sikkert ind i bøgernes verden.